

Innerlijke transformatie

‘Het nederige kled van nirmânakâya aannemen betekent eeuwige gelukzaligheid voor het Zelf verzaken om te helpen met de verlossing van de mens’ [1].

Toen we over juist handelen spraken, merkten we op dat het noodzakelijk is om dit vanuit een stabiel innerlijk centrum te doen, het ware zelf. Voor een dergelijk handelen is een echte transformatie van het bewustzijn nodig. Zo’n transformatie hangt natuurlijk af van de keuzes die we dagelijks maken, keuzes die uiteindelijk worden tot de ene keuze van het pad dat we zullen gaan, het bodhisattva-pad, zoals het in *De Stem van de Stilte* wordt genoemd. En keuze is alleen mogelijk als we zijn ontwaakt, als we bewust zijn. Er is daarom een natuurlijke voortgang in ons beschouwen van de reis die leidt van innerlijke naar uiterlijke transformatie. Tegelijkertijd is er geen voortgang, tenminste niet in de betekenis van het afleggen van een afstand. Eén van de moeilijkheden bij het bespreken van deze zaken is dat we het over paradoxen hebben als we proberen om de aard van het spirituele pad te begrijpen.

Als we het bijvoorbeeld hebben over de noodzaak van een transformatie van het bewustzijn, moeten we dit niet opvatten als een uitbreiding van ons huidige bewustzijn. Het is eerder dat ons totale zijn opnieuw gegrondvest moet worden, als het ware geregenereerd, en dat betekent opnieuw geboren worden. Dit is natuurlijk het doel van yoga, het doen ontstaan van een geheel nieuw bewustzijn, of een nieuwe bewustzijnstoestand. In de boeddhistische traditie wordt dit gesymboliseerd door het aantrekken van bepaalde ‘kleden’ of ‘gewaden’. In alle grote mysterietradities legt de kandidaat zijn gewone kleding geheel af en doet bepaalde, meestal witte, ceremoniële gewaden aan om een toestand van onschuld en zuiverheid aan te geven. Later, tijdens de inwijdingsriten, worden hem andere gewaden gegeven, passend bij het stadium dat hij is binnengegaan.

In *De Stem van de Stilte* wordt aangegeven dat deze kleden of gewaden drievoudig zijn, de *nirmânakâya*, de *sambhogakâya*, en de *dharmakâya*. *Kâya* betekent gewoonweg kled. N. Sri Ram heeft hierover het volgende gezegd:

Het is niet eenvoudig om te weten wat deze drie kleden zijn, maar het is duidelijk dat het drie toestanden zijn waarin de bevrijde mens kan overgaan [2].

De leer van de *trikâya*, of drie kleden, vinden we alleen bij het mahâyâna-boeddhisme, en de verwijzingen naar deze leer in *De Stem van de Stilte* zijn een verder bewijs dat we hier met een boeddhistische tekst te maken hebben. Om het soort transformatie van bewustzijn die in ons moet plaatsvinden te begrijpen, is het daarom nuttig deze leer te onderzoeken. Dan begrijpen we misschien beter waarom HPB, zoals in *De Stem van de Stilte*, het belang benadrukt om *nirmânakâya* te worden, wat in wezen hetzelfde is als bodhisattva te worden.

In zijn werk *Tibetan Yoga and Secret Doctrines* noemt W.Y. Evans-Wentz de leer van de drie kleden ‘de esoterische drievoudigheid (of drie-eenheid) van de noordelijke school’ en hij voegt daar aan toe:

Symbolisch bestaat de *trikâya* – als je een poging mag doen om het onbeschrijflijke te beschrijven – uit het verenigde drievoudige lichaam van buddhische essentie, die alles wat bestaat en alle samsarische dingen onderhoudt en bevrijding voor de mens mogelijk maakt. [...] Vanuit de *trikâya* verrijzen alle dingen waaruit het heelal bestaat, en ze keren er weer naar terug, zoals regendruppels verrijzen uit de zee en er weer naar terugkeren [...] In de *trikâya* bestaan, in een voor de mens begrijpelijk, onpersoonlijk éénzijn, alle boeddha's van alle aeonen.

Er staat geschreven dat, nadat de Boeddha uit het aardse bestaan was vertrokken, zijn discipelen verbijsterd waren door het probleem van zijn persoonlijkheid. Was de Boeddha gewoon een mens, zoals wijzelf? Als dat waar is, hoe kon hij dan volmaakte verlichting bereiken? Of was hij een goddelijk wezen? Als dat zo is, waarom onderwierp hij zich dan aan de wet van geboorte en dood, het lot van gewone stervelingen? Om deze vragen te beantwoorden werd de leer van de *trikâya*, of de drie kleden, verkondigd. In de *Suvarnaprabhâ Sûtra* staat geschreven:

De Boeddha heeft veel goed werk gedaan ten behoeve van levende wezens en zo verkreeg hij een wonderbaarlijk spiritueel vermogen. Door dit vermogen kon hij reageren op de gedachten, de daden, en de levens van levende wezens. Hij begreep ze door en door, en miste geen enkele kans om hun noden te lenigen. Hij openbaarde zich op de juiste plaats en op het juiste ogenblik; hij handelde juist, waarbij hij verschillende vormen aannam in antwoord op hun noden. Deze vormen worden de *nirmânakâya* van de Boeddha genoemd. Maar om de bodhisattva's vertrouwd te maken met *dharma*, om ze in de hoogste werkelijkheid te onderrichten, om de gedachten van het ego te vernietigen en geluk te bevorderen, nam de Boeddha, naar men zegt, het 'lichaam van gelukzaligheid' of *sambhogakâya* aan. Als alle mogelijke goede *dharma's* bewaard worden, blijft er niets anders over dan zo-heid, *shûnyatâ*, en de kennis over zo-heid. Dit is het 'lichaam van waarheid', of *dharmakâya*.

Lama Anagarika Govinda verklaart in *Foundations of Tibetan Mysticism* dat '... iedere boeddha zich op drie gebieden van werkelijkheid manifesteert: het universele, het ideële en het individuele'. Op het universele of het gebied van de uiteindelijke werkelijkheid is het voertuig de *dharmakâya* (of: het lichaam van waarheid). Op het ideële of spirituele gebied, de creatieve uitdrukking van het universele, wordt het kleed de *sambhogakâya* of het lichaam van gelukzaligheid genoemd waaruit alle ware inspiratie wordt geboren. De transformatie van inspiratie in zichtbare vorm, wordt tot de menselijke belichaming die in staat is tot handeling in de wereld, resulterend in de *nirmânakâya* (letterlijk 'lichaam van transformatie').

De drie kleden zijn dus manieren van zijn of van handelen die grote universele principes uitdrukken. *De Stem van de Stilte* vertelt ons dat we door iedere ervaring die tot ons komt voortdurend bezig zijn deze manieren van zijn of vermogens in ons te doen ontwaken. De kiemen van deze 'lichamen' zijn al aanwezig en het is aan ons om ze te voeden en tot volle wasdom te laten komen. HPB gebruikt een prachtige

metafoor om te laten zien dat we ook nu deze kleden of lichamen creëren, door onze acties en reacties, door alles wat we doen, door alles wat we ondervinden, zeggen en denken. In het tweede deel van *De Stem van de Stilte* vinden we de volgende woorden:

Uit de vuurhaard en de zwarte rook van een mensenleven stijgen gevleugelde vlammen op, gezuiverde vlammen, die terwijl zij zich verheffen, onder het oog van karma, tenslotte het glorieuze weefsel weven van de drie gewaden van het pad.

Deze gewaden zijn: *nirmânakâya*, *sambhogakâya* en *dharmakâya*, het kleed van het verhevene [3].

De metafoor kan ons misschien vreemd toeschijnen: vlammen die een weefsel weven, gewaden om te dragen, maar toch voorziet de dichtelijke vrijheid ons van een aanschouwelijk beeld dat naar diepere waarheden verwijst. Want het weefsel is niet zozeer een uiterlijk kleed dat we aantrekken, maar een toestand van bewustzijn die, kunnen we zeggen, een uitstraling heeft, een vlamachtige kwaliteit. Wat we door ons leven dagelijks weven, is de uiterlijke uitdrukking van inherent aanwezige capaciteiten.

In de esoterische traditie wordt gezegd dat deze aspecten of kleden in de grote adepten bewust actief worden en gaan functioneren. Op ons niveau worden ze alleen maar onbewust door ons geweven. In *De Geheime Leer* staat een interessante verwijzing naar Jacob Boehme, die door HPB wordt genoemd 'het bevoorrechte kind van de *nirmânakâya's*, die over hem waakten en hem leidden...' [4]. Dit impliceert dat allen die een intuïtief inzicht hebben in de aard van het werkelijke, alle grote mystici (en er bevindt zich zeker een mysticus in ieder van ons) 'bevoorrechte kinderen van de *nirmânakâya's*' kunnen worden genoemd. Als zodanig zijn wij voorbestemd ons ooit te voegen bij die machtige en glorieuze groep van adepten en bodhisattva's. Dit is de boodschap van *De Stem van de Stilte*, als we dat zelfgekozen pad van mededogen en dienst volgen. Maar ook nu, zoals we net hebben gezien, zijn we bezig met voor onszelf de mantels of kleden te weven die het stralende weefsel van ons wezen vormen, het weefsel waarin het stralende zelf, de onsterfelijke monade, bewust actief zal zijn, en met een gezuiverde persoonlijkheid waardoorheen het kan functioneren.

De drie kleden staan dan voor de latente vermogens in ons, de 'goddelijke vermogens' [5], zoals de Mahatma K.H. ze noemde in zijn eerste brief aan A.P. Sinnett. Van hun ontplooiing, dat wil zeggen van een innerlijke transformatie van het bewustzijn, hangt de toekomst van de mensheid af, omdat we door het aantrekken van het *nirmânakâya*-gewaad in staat zijn 'de redding van de mensheid te bevorderen'. En de ontplooiing van onze 'goddelijke' of latente vermogens, de innerlijke transformatie die dat impliceert, hangt af van alle keuzes die we onderweg gemaakt hebben, evenals die ene grote monadische keuze die we aeonen geleden gemaakt moeten hebben. De herinnering aan deze monadische keuze roerde zich in ons toen we in aanraking kwamen met de theosofische filosofie. De grote dichter en ziener die we kennen als Novalis schreef eens: 'Kies ik niet zelf steeds mijn bestemming, al sinds de eeuwigheid?' Het antwoord dat dagelijks door onze gedachten en daden wordt

bevestigd, moet dan ook zijn: 'Ja, inderdaad, want niemand anders dwingt ons.'

In zijn boek *Buddhist Philosophy in Theory and Practice* merkt dr. Herbert Günther op dat 'de overtuiging van het uiteindelijke boeddhaschap van ieder mens zijn uitdrukking vond in het idee van de drie *kāya*'s, waarbij het woord *kāya* lichaam betekent, of samengesteld brandpunt van energieën die de verschijning van een lichaam aanneemt.' Daarna geeft hij een definitie van deze gewaden als 'waarde-ervaringen en interpretatie-principes'. In zijn boek *Foundations of Tibetan Mysticism* bevestigt Lama Anagarika Govinda dit als hij suggereert:

Van binnenuit gezien, dat wil zeggen vanuit het ervaringsstandpunt, zijn de *sambhogakāya* en de *dharmakāya* vervat in de *nirmānakāya*.

Door deze toestanden van bewustzijn of van zijn te begrijpen, beginnen we ook de aard te zien van het werk dat voor ons ligt, namelijk het doen ontwaken van de vermogens die de *trikāya* vertegenwoordigt. Ons doel is niet eenvoudigweg bevrijd te worden, maar een innerlijke transformatie te bewerkstelligen die zich uitdrukt door het *nirmānakāya*-gewaad, door de belichaming te worden van mededogen, of, om de woorden te gebruiken uit *De Stem van de Stilte*, 'het nederige kleed van *nirmānakāya* aan te nemen ...' [1]. Om de noodzakelijke innerlijke transformatie te bereiken, om de drievoudige natuur van ons inherente boeddha-zelf te realiseren, moeten we blijkbaar een soort verhittingsproces ondergaan, getuige de woorden 'Uit de vuurhaard en de zwarte rook van een mensenleven...' [3]. Door ervaring in incarnatie, hier en nergens anders, worden wij 'gebrand', en zo tot ontwaken gedwongen. Een simpele uitleg. Er is niets dat onze slaap zo kan verstoren als kiespijn. We kunnen proberen pijnstillers te gebruiken om weer in slaap te komen, maar uiteindelijk moeten we iets aan die pijn doen. Ook psychologisch kunnen we proberen onszelf in een slaapdrongen toestand van vergetelheid te brengen, maar eens, in dit leven of in het volgende, moeten we de kwalen van onze psychologische aard aanpakken die in *De Yoga Sūtra*'s zo accuraat en beeldend worden aangeduid als '*klesha*'s', of toestanden van bewustzijn die de onderliggende fundamentele oorzaak zijn van de ellende en het lijden van de mens [6]. Het tot uitdrukking komen van onze goddelijke vermogens wordt verhinderd door deze kwalen, deze belemmeringen, die als kiezen moeten worden uitgetrokken, ook al is het uittrekken pijnlijk en lijkt het proces van zuivering voor ons op een vuurhaard waarin alle onzuiverheid in onze aard wordt weggebrand. Alleen zó kan de vlam van het ene Zelf oplaaien, zuiverend werken, en om HPB's metafoor te gebruiken het 'glorieuze weefsel' weven van het bodhisattva-bewustzijn.

De *klesha*'s of kwalen die de transformatie van het bewustzijn verhinderen zijn vijfvoudig. De eerste heet *avidyā*, een gebrek aan gewaarzijn of een niet kennen van het noumenale, het werkelijke, dat ten grondslag ligt aan al het waarneembare bestaande. Uit *avidyā* vloeien alle andere *klesha*'s voort: het gevoel van egoïsme of *asmitā*, gehechtheid aan dingen die ons behagen en afkeer van alles wat pijn veroorzaakt, *rāga* en *dvesha*, en de machtigste van alle boeien die ons binden aan het rad van geboorte en dood: *abhinivesha*, of de zucht naar voortdurend zintuiglijk en bewust afgescheiden bestaan. Intellectueel aanvaardden we misschien de grondprincipes van het theosofische wereldbeeld wel, maar we moeten leven naar

wat we geloven, en dáárvóór worden we getest in de 'vuurhaard' van het bestaan, waaruit inderdaad de 'zwarte rook' opstijgt wanneer we hart en verstand proberen te zuiveren. Zoals de pseudo-Dionysus leerde: 'We moeten de waarheid niet alleen leren kennen; we moeten haar ondergaan.' En we ondergaan haar net zo lang tot we doordrongen zijn van onze eigen mogelijkheden, ons eigen goddelijk potentieel, tot we het op ons nemen om de boeddha-natuur die altijd in het centrum van ons wezen was te realiseren.

Dit doet mij denken aan de woorden van Shakespeare, uitgesproken door de verbannen hertog in *As You Like It*:

Zoet zijn de beschikkingen van tegenspoed,
die evenals de pad, lelijk en giftig,
toch een kostbaar juweel in zijn voorhoofd draagt...

Deze beeldspraak is prachtig, want tegenslag of lijden mag dan lijken op een lelijk en giftig schepsel dat ons wil verslinden, maar toch draagt het op zijn voorhoofd het kostbare juweel van wijsheid. Lijden laat ons namelijk onze natuurlijke conditie zien en het wekt in ons daarmee een gevoel van sympathie en mededogen voor allen die pijn en tegenspoed kennen. Dat is het kostbare juweel dat we moeten leren onderscheiden in al onze zorgen en verdriet gedurende ons leven.

Daarom zijn we zelfs nu, zelfs hier, bezig het glorieuze weefsel te weven van die gewaden die tot onze ware aard behoren. We kunnen beginnen te handelen vanuit die kennis, uitbeelden wat we eens zullen zijn, wat we moeten worden om de wereld weer heel te maken. Uiterlijk zijn we misschien niet veranderd, zoals de Mahatma ook aan Sinnett schreef: 'We zijn mensen, geen goden.' Maar de transformatie heeft plaats gehad. Lama Govinda heeft scherpzinnig waargenomen:

Het lichaam van de gewone mens is *māyā* en het lichaam van een verlicht persoon is eveneens *māyā*. Maar dat wil niet zeggen dat het lichaam van de gewone mens een *nirmānakāya* genoemd kan worden. Het verschil is dat het lichaam van een verlicht persoon zijn bewuste schepping is en dat van een onverlicht persoon de schepping van zijn onbewuste neigingen en verlangens. Beide zijn *māyā*, maar de één is bewust en de ander onbewust. De één is de meester van *māyā*, de ander de slaaf ervan [7].

Ook al zijn we ons heden grotendeels onbewust van het weefproces waarmee uiteindelijk de drie kleden vervaardigd zullen worden, tóch kunnen wij ons op weg begeven om bewust en creatief te weven. Want karma bindt niet alleen; het bevrijdt ons als we de creatieve aard begrijpen van te leven naar de wet. Karma en creativiteit zijn nauw verwant, zowel taalkundig als in werkelijkheid.

In een Tibetaanse tekst waarnaar vaak verwezen wordt als 'de kostbare rozenkrans' en die vertaald is door dr. Evans-Wentz als 'het opperste pad van leerlingenschap', gepubliceerd in zijn boek *Tibetan Yoga and Secret Doctrines*, staat een boeiende passage, bekend als 'De tien grote vreugdevolle realisaties'. Drie van deze tien

verwijzen naar de drie gewaden, de *trikâya* van de Boeddha. Zijn vertolking voor elk van deze volgend voegt Evans-Wentz er in een commentaar aan toe:

Het is een grote vreugde je te realiseren dat er in het *dharmakâya*, waar geest en stof niet te scheiden zijn, niemand is die er theorieën op na houdt en er evenmin aanhang voor theorieën bestaat.

Evans-Wentz geeft als commentaar: 'Voor de waarheidszoeker, hetzij op fysiek, hetzij op spiritueel gebied, zijn theorieën essentieel; maar als men eenmaal een waarheid of feit ontdekt heeft, zijn alle theorieën daaromtrent waardeloos geworden. Daarom is er ook in *dharmakâya*, of in de staat van fundamentele waarheid, geen theorie nodig of zelfs denkbaar; het is de staat van volmaakte verlichting...'

Het is een grote vreugde je te realiseren dat er in het uit zichzelf voortgekomen, barmhartige *sambhogakâya* geen geboorte, dood, vergankelijkheid of enige verandering bestaat.

Hierop geeft Evans-Wentz het volgende commentaar: 'Het *sambhogakâya* of goddelijk voertuig van volmaakte begaafdheid symboliseert de staat van spirituele gemeenschap waarin alle bodhisattva's leven [...] Het is een toestand waarin geboorte, dood, vergankelijkheid en verandering zijn overstegen.'

Het is een grote vreugde je te realiseren dat er in het uit zichzelf voortgekomen, goddelijke *nirmânakâya* geen gevoel van dualiteit bestaat.

Het commentaar van Evans-Wentz hierop is: 'Het *nirmânakâya*, of goddelijk voertuig van incarnatie, is de [...] spirituele staat waarin alle grote leraren, of bodhisattva's die op aarde zijn geïncarneerd zich bevinden. [...] In de staat van *nirmânakâya* versmelten het goddelijke en het gevoelsmatige, geest en stof, het noumenale en de wereld van de verschijnselen en alle dualiteiten, in eenwording [...] Dit voelt de bodhisattva intuïtief aan...'

De laatste 'vreugdevolle realisatie' in de reeks herinnert ons er evenals *De Stem van de Stilte* aan dat de weg naar een dergelijke bewustzijnsstaat altijd voor iedereen die zoekt openstaat:

Het is een grote vreugde je te realiseren dat het pad naar vrijheid dat door alle boeddha's is betreden altijd bestaat, eeuwig onveranderlijk en altijd open voor hen die gereed zijn het te betreden.

Het is aan onszelf ons klaar te maken om het pad te betreden dat leidt tot de innerlijke transformatie die ons op onze beurt maakt tot bodhisattva's en *nirmânakâya*'s, redders van de mensheid. Dit is een waarlijk nobele lering, zoals dr. G. de Purucker benadrukt:

De leer van de *trikâya* is één van de verhevenste op het hele gebied van het occultisme. Om deze levende drievoudige buddhische essentie in het gestel van ieder mens te ontwikkelen tot zelfbewuste activiteit geven de Meesters van wijsheid en mededogen, wanneer ze op de drempel van *nirvâna* staan, deze verheven toestand op en keren ze terug om de mens te leiden en te onderrichten ^[8].

Alleen wijzelf kunnen dit karwei van zelf-transformatie op ons nemen. Hiervoor zijn we in incarnatie gekomen en zo kunnen we deelnemers worden in de grote kosmische viering van het leven zelf, niet langer het 'brood van tegenspoed' etend en de 'wateren der droefenis' drinkend, maar met alles wat bestaat de zegeningen van licht, liefde, begrijpen, vrede en mededogen delend. Zoals *De Stem van de Stilte* ons verzekert, zullen we de 'stroom' eens zijn overgestoken. Dan kan worden gezegd :

Het is waar dat u recht hebt op het kleed van *dharmakâya*, maar een *sambhogakâya* is groter dan een *nirvâni* en nog groter is een *nirmânakâya*, de boeddha van mededogen ^[9].